

ZLO, DEMONI, SOTONA

Dr Celestin TOMIĆ

Privlači pažnju u svijetu pojava demonizma, satanizma. Značajno je da se ovo zanimanje za demona i opsjednuće javlja u USA, u svijetu tehnički najnaprednijem, kao reakcija na život rafinirane tehnologije, hladne birokracije, racionalnog funkcionalizma... I mladost je na to osjetljiva i traži izlaz u okultnim, transcendentnim, parapsihičkim, podsvjesnim zbivanjima. Nije to samo sociološko-kulturni fenomen već više religiozni fenomen. Reakcija je na sekularizaciju i racionalističku kulturu, na računsku i hladnu tehniku koja čovjeka lišava dimenzija osobnog života, voljnog, osjećajnog i podsvjesnog života tako značajnog i bogatog čovjekovog doživljavanja. Odatle ona eksplozija revolucionarnog u raznim pokretima kao *Jesus People*, *Jesus Revolution*, pentekostalnim pokretima, kao i veliki interes za demonizam i razna opsjednuća. Spomenimo uspjeh filma »Egzorcist«!

Ali kao da danas više znadu filmski producenti o demonu, sotoni, opsjednuću nego teolozi, egzegeti i propovjednici. Tako neki tvrde da Isus nije nikako potvrdio u svojem djelovanju i naučavanju stvarnost postojanja Sotone i demona. Gdje se govori o demonima bila bi to ili židovska ideja ili predaja prve Crkve ali nikako Isusa iz Nazareta. I jer to ne čini središte evanđeoske kršćanske poruke, može se danas to ispustiti i napustiti govor o Sotoni i demonima¹.

Drugi su objektivniji ali i radikalniji. Priznaju da Sveto pismo, posebno Novi zavjet govori o demonima. I Isus govori o njima. Ali danas se o tome ne može govoriti. Današnji čovjek je već došao do zrele dobi i pozna uzroke onih pojava koje je stari svijet na nižem stupnju kulture pridavao demonskom. Zato takav govor nema danas važnosti. Imena sotona, đavao, zloduh-demon samo su mitske i funkcionalne osobe, dramatsko oličenje zla i grijeha u čovječanstvu. Isus se samo prilagodio tom načinu govora. Danas nam tako slikovit način ne treba. Taj samo slabi govor o Bogu².

Crkva ispovijeda i vjeruje na temelju Pisma i otaca da sotona i đavao nije samo neka slika neosobnog »grijeha svijeta«, niti plod mašte židovske teologije i prve Crkve pod utjecajem istočne demonologije već velika, zastra-

¹ Zabunu je unijela među katolicima knjiga H. HAAG, *Abschied von Teufel*, Einsiedeln 1969 i druga u suradnji s K. ELLIGER, B. LANG, M. LIMBECK, *Teufelsglaube*, Tübingen 1974

² Usp. H. M. BARTH, *Der Teufel und Jesus Christus in der Theologia Martin Luthers*, Göttingen 1967; *Der Stellenwert des Teufels im christlichen Glauben*, München 1974

šujuća, transcendentna stvarnost, tragična i zlokobna³. Prva Crkva nije stvorila sotonu i demone. Ona ne posjeduje drugu istinu nego Istinu koju je donio i uosobio sam Isus Krist. Ona nema drugog duha već Duha koga joj je obećao Isus Krist i o njemu kaže: »Branitelja — Duha Svetoga, koga će Otac poslati u moje Ime, poučavat će vas o svemu i dozivati u pamet sve što vam ja rekoh.« (Iv 14, 26)

»Sigurno nije ugodno govoriti vam o đavlu«, osjećao je već teškoću u svojem vrijeme sveti Ivan Krizoston, »ali vjera koja mi daje poticaj pokazat će se korisnom za vas«.

ZLO

Zlo je sigurna, iskustvena, prijeteća stvarnost. To je osnovni ljudski fenomen. Sve kulture i društveni oblici poznaju ovu zlokobnu dimenziju ljudske stvarnosti. I danas u svijetu tehničkog i znanstvenog progresa, zlo nije uklonjeno. Upravo danas kao da nam je više prisutno nego u prijašnjim vremenima. Bijeda i siromaštvo satiru dvije trećine čovječanstva. Razna psihička oboljenja, kao posljedice urbanizirane i potrošačke sredine, npr. usamljenost, tjeskobe, otuđenja i sl. često se razvijaju u teške društvene rane kao alkoholizam, agresivnost, kriminalitet, porast samoubojstava itd. Ratovi se vode i drugi prijete sa svojim nezapamćenim i nenaslućenim rušenjima i uništenjima. Strahovi i tjeskobe pred budućnošću koja nije baš ružičasta glede zagađivanja ljudskog okoliša i radijacija svih vrsta itd.

Danas kao ne dostaju više one ustanove koje se uvijek bore sa svog vjeka protiv zla u svijetu, kao Crkva i država, filozofija i teologija. Svaka institucija, svaka grana znanosti mora voditi danas borbu protiv zla. Danas se postavlja to pitanje i medicini i biologiji, sociologiji i ekonomiji, politici i društvenim organizacijama.

Nas ovdje zanima »zlo« kao teološki problem, bolje reći biblijski. »Zlo« u svijetu kao da ruši vjeru u Boga. Ako je Bog dobar, zašto onda zlo u svijetu? Ako je Bog svemoguć, zašto nije mogao stvoriti čovjeka sretnim i blaženim bez zla? Ako nije mogao ni htio stvoriti čovjeka bez dimenzije zla, a koje je predvidio, kako onda možemo zvati Boga Ocem?

Biblija daje odgovor na ova mučna pitanja u Postanku 3. Bog je čovjeka stvorio sretnim, ali čovjek je sam svojim grijehom izgubio to dobro. Ili bolje: Bog je stvorio čovjeka iz ljubavi, kao partnera ljubavi. Traži od njega odgovor na tu ljubav. A ljubav se može samo u slobodi ostvariti. Čovjek je proigrao svoju slobodu i svjesno se opredijelio ne za ljubav nego za neposlušnost, grijeh, zlo.

Ipak čovjek se ne zadovoljava tim jednostavnim odgovorom. Želio bi dublje prodrijeti. Zašto onda pravednici trpe, zašto nevini, zašto toliko trpljenje? Prijatelji Jobovi smatraju da znaju dobro odakle i zašto zlo i da im je sve jasno. Pravedni Job, koji trpi, vidi da nije jasno i iznosi svoje tjeskobe i životne boli. Njegove izjave zvuče u ušima prijatelja Jobovih kao i mnogim drugima kao neka hula na Boga. Jahve će reći na kraju Elifazu Temancu: »Ti

³ Vidi: E. von PETERSDORFFS, *Daemonologie*, 2 sveska, München 1956/1957; G. PAPINI, *Der Teufel*, Stuttgart 1955; A. WINKLHOFERS, *Traktat über den Teufel*, Frankfurt 1961; B. GUNTHER, *Satan, der Widersacher Gottes*, Aschaffenburg 1972. Njegovo djelovanje: G. ZACHARIAS, *Satanskuit und Schwarze Messe*, Wiesbaden 1964; P. TILLICH, *Das Dämonische*, Stuttgart 1965.

⁴ I. KRIZOSTOM, *De diabolo tentatore*, hom II, PG 49, 257—258

i tvoja dva prijatelja raspalili ste gnjev moj, jer niste o meni onako pravo govorili kao moj sluga Job.» (Job 42, 7) Bog je uvijek onaj Drugi. I psalmista je zbunjen: »Promišljah da bih spoznao, al' mi se učini mučno u očima mojim.« (Ps 73, 16)

Nijedna teologija ne daje puni odgovor. Romano Guardini pred smrt piše: »Neću pustiti samo da me na zadnjem sudu pitaju, već ću i sam pitati. Čvrsto se nadam da mi anđeo neće uskratiti pravi odgovor na pitanje na koje mi ni jedna knjiga, ni Pismo, nijedna dogma ni jedno učiteljstvo ni jedna teodiceja ni jedna teologija ni moja ne može odgovoriti: zašto Bog k spasenju vodi tako zaobilaznim putovima, zašto trpljenja nevinih?«.

Zar Isus nije riješio pitanje zla? Zar nije otkrio uzročnika zla? Zar nije u njemu zasjalo puno svjetlo?

Da, Isus dobro pozna stvarnost zla u svijetu. Ono je duboko ukorijenjeno u ovu našu sivu sadašnjost, u nama samima. Isus kaže da smo mi »zli« (Mt 7, 11), da smo svi potrebni obraćenja (Mk 1, 15), da svi trebamo oproštenje jer smo svi grešnici i dužnici i pred Bogom i pred ljudima (Mt 6, 12), da se u svakom od nas zlo ugnijezdilo kao i u ona dva sina dobroga Oca, starijeg i mlađega u prisposobi o izgubljenom i nađenom sinu (Lk 15, 11—32). Isus poznaje stvarnost zla u svijetu, što govore raznovrsna liječenja (Mk 1, 21—24; 3, 1—12 itd.), pozivi grešnicima (Lk 2, 13—17; Lk 5, 1—15; 19, 1—10). To će i jasno reći: »Ne trebaju zdravi liječnika nego bolesni! Ne dođoh zvati pravedne nego grešnike!« (Mk 2, 17). To je misao njegova poslanja i djelovanja da ukloni zlo iz svijeta. Zato liječi bolesne, siti gladne, oslobađa opsjednute od zloduha, otuđene društvu i zajednici vjernika nanovo prihvaća i prima, milost iskazuje grešnicima i neprijateljima. Njegova ljubav i dobrota zrači na sve strane kao i Oca nebeskoga koji daje da sunce njegovo izlazi nad zlima i dobrima, i da kiša pada pravedicima i nepravedicima (Mt 5, 45).

Ali za Isusa zlo nije nešto fatalno, neuklonivo, sudbinsko. Ono se može ukloniti i zato je došao na svijet. Ono se uklanja dolaskom Božjega kraljevstva, Božjeg gospodstva. Gdje ono ulazi tu zlo nestaje.

Isus otkriva i uzrok zla. To je grijeh. Reći će ozdravljenom uzetom: »Eto, ozdravio si! Više ne griješi da te što gore ne snađe!« (Iv 5, 14). I preljubnici: »Idi i odsada više nemoj griješiti!« (8, 11). Ali dobro zna da »zlo« nije uvijek samo grijeh ni patnika koji trpi ni njegovih roditelja. Bog pripušta često da se »očituju djela Božja« (Iv 9, 3). Isus pozna i grijeh svijeta, pozna i dobro zna da »zlo« nije samo neka apstrakcija, slika, mitološka predodžba već upućuje na demona, na Sotonu koji sveza zgrbljenu ženu i koju on svojom moći odrješuje (Lk 13, 16).

DEMONI — ZLODUSI

Stari je Istok demonima pripisivao zla što salijeću ljude. Raznim egzorcizmima nastoje da oslobode iz njihove opčinjenosti osobe, stvari, mjesta. Prikazuju ih kao divlje zvijeri, rutave satire, ženski zloduh Lilit, mōru, itd. Izrael ne prihvaća slijepo ovu vjeru poganskih naroda. Kroz profinjeni filter Božje objave koje je dionik, pročišćava ove istine o postojanju zloduha, demona i o njegovim moćima.

Prvotno on pridaje Jahvi, Bogu svome, sve ono što druge religije pridaju demonima i što će kasnija punija spoznaja u Izraelu pridavati njima.

U staroj jahvističkoj predaji (10 st. pr. K.) imamo: »Jahve je učinio da otvrdne srce faraona i njegovih dvorjanika« (Izl 10, 1). Ali reći će isti pisac: »Srce faraonovo je otvrdlo« (Izl 1, 14; 9, 7), »ukruti srce svoje« (Izl 9, 4). Želi naglasiti da je čovjek i u svojim slobodnim, svjesnim i odgovornim činima posve ovisan o Bogu. To zvuči malo iracionalno glede slobode, ali potvrđuje da je Bog uvijek onaj Drugi, transcendentan. Što druge religije pridaju demonima i bogovima, Jahvist pridaje Jahvi. Ne želi time pridati »demonско« Jahvi, već želi naglasiti da je Jahve uzročnik svega iako svaki pojedinac ostaje odgovoran za svoja djela.

I svećenička tradicija (6. st. pr. K.) jednako se izražuje. »Jahve otvrdnu srce faraona« (Izl 9, 12; 11, 10) i »faraon ukruti srce« (Izl 7, 13, 22; 8, 15). Božje iskustvo doživljuje kao *mysterium tremens et fascinans*, kao strašno i blještavo otajstvo. Jahvi se pridaje ono što se u drugim religijama pridaje demonima. Zato je Jahve uzrok svih događaja i službi koje poganske religije pridaju demonima. Tako se »demonски potezi« pripisuju Jahvi (Post 32, 25—32; Izl 4, 24—26), »srdžba Jahve« i tamo gdje nam se čini nerazložna, iracionalna, bez povezanosti s moralnošću čina, gdje se ne vidi opravdanost srdžbe (Br 11, 1; 2 Sm 6, 6s). Tako knjiga Samuelova pridaje popis stanovnika »srdžbi Jahvinoj i ova potače Davida na popis stanovnika« (2 Sm 24, 1). Novija knjiga Ljetopisa to pridaje već Sotoni. »Tada Satan ustade na Izrael i potače Davida da izbroji Izraela« (1 Ljet 21, 1).

Izrael doživljava Boga u povijesnoj stvarnosti. A ova je paradoksalna i proturječna. Jedno uz drugo i često pomiješano, susreće dobro i zlo, spasenje i propast. Zato oboje pridaje Bogu. Drugi uzročnici ne dolaze u obzir. Jahve je uzrok svih zbivanja. Ali ipak Jahve nema demonskog karaktera. Ovi »demonски potezi« koji se Jahvi pridaju žele naglasiti samo da je njegovo djelovanje tajanstveno, nedostupno, Bog je uvijek otajstvo onog Drugog! U Jahvi je Ljubav i srdžba. On je ljubav i srdžba. Otkriva se kao onaj koji bježi našoj ljudskoj logici⁶.

U kasnijoj objavi demon-zloduh dolazi do izražaja. Njemu se sada pripisuje ono demonско. Zloduh, »*duh razdora*« posla Bog (Elohim, nikad Jahve!) među Abimeleka i šekemske građane (Suci 9, 23); »*zao duh Jahvin*« obuze Šaula i tjera ga da ubije Davida (1 Sm 19, 9); Jahve stavlja »*lažljiv duh*« u usta proroka Ahabovih (1 Kr 22, 23). Zloduhu *Azazelu* na dan Pomirenja predaje se jarac na koga su prebačeni grijesi Izraela (Lv 16, 10). Anđeo *zatornik* uništava stanovnike Egipta, Jeruzalema, asirsku vojsku (Izl 12, 23; 2 Sm 24, 16; 2 Kr 19, 35). Nečisti duh *Asmodej* ubija muževe Sare (Tob 3, 8; 6, 14). Zli duhovi muče čovjeka (Tob 6, 8). Uzrokuju kugu, bolest, razna zla.

Izvanbiblijska književnost vidi u njima potomstvo divova rođenih općenjem anđela i ljudskih kćeri (Post 6, 1—4); ili stvorenja koja je Jahve stvorio kasno šestog dana i jer je nastupio subotni počinak nije im uspio stvoriti tijela pa ostaše duhovi; ili kao dio onog naraštaja koji gradi kulu babilonsku i radi oholosti pretvoreni su u duhove, *šedim* (demone) i noćna strašila (*vampire*); ili kao izrod općenja Adama sa ženskim duhovima i Eve s muškim duhovima itd. Ima tu mnogo maštanja i folkloru, pučke i mitološke religije. Jedno je sigurno da u predvečerje evanđeoskog vremena većina vjernih Židova vjeruje u zloduhe. To nam potvrđuje i razmirica između farizeja i saduceja koju je izazvao Pavao u Vijeću kad je spomenuo »uskrsnuće«. »Saduceji

⁵ V. R. BAUMANN/H. HAUG, *Thema Gott*, Stuttgart 1970, 130s

⁶ Vidi K. LÜTHI, *Gott und das Böse*, Zürich 1961

vele da nema uskrснуća, ni anđela, ni duha (tj. zloduha-demon), farizeji sve to priznaju« (Dj 23, 8)⁷.

Isus je izgonio zloduhe. To nam potvrđuju evanđelja. Zlodusi su uzročnici bolesti, škodljivi, zavodnici i uzročnici ljudskih grijeha. (Mk 1, 21—28. 32—34; 3, 10—12; 5, 1—20 itd.). Šaljući svoje učenike i apostole da propovijedaju, Isus im daje vlast nad zlim duhovima (Mk 6, 7. 13 i par). Kad su se vratili Sedamdesetdvojica radosni će reći: »Gospodine, i zlodusi nam se pokoravaju u tvoje Ime« (Lk 10,17). Među znakovima koje će pratiti propovijedanje evanđelja i potvrđivati trajnu prisutnost Gospodiņa među svojima je i znak: »u Ime (Isusovo) izganjati će zloduhe« (Mk 16, 17).

Nije li se Isus tu samo prilagodio svome vremenu i teologiji farizeja i Esena? Ali Isus je Dovršetak i Punina Objave. On poštiva i »ispunja« Zakon (Mt 5, 17), i traži novu pravednost. Ispravlja zakon o rastavi: »Rečeno je: Tko otpusti svoju ženu, neka joj dade otpusnicu. A ja vam kažem: Tkogod otpusti svoju ženu — osim zbog bludništva — navodi je na preljub i tko se god otpuštenom oženi, čini preljub« (Mt 5, 31). Jednako i o zakletvi i o osveti i ljubavi prema neprijateljima (Mt 5, 33—48). Tu donosi zaista nešto neočekivano, suprotno učenju i farizeja i esena. Farizeje žestoko napada radi njihove ukrućenosti i lažne privrženosti na »predaju starih« (Mk 7, 1—22). Ali u vjerovanju u zloduhe ne napada ih i ne stavlja se na stranu saduceja već na stranu njihovu. To potvrđuje i rasprava sa farizejima o Beelzebulu (Mk 3, 22—27 i par).

SOTONA

Uz zloduhe, spominje se u Novom zavjetu i Sotona, knez ovoga svijeta, knez anđela tame. U ranijim spisima Staroga zavjeta još se ne spominje Sotona. Kasnije se pojavljuje. On ima svoje carstvo. Da li neovisno o carstvu zloduha?

Sotona dolazi od hebrejske riječi *satan*. U korijenu riječi nalazi se glagol *stn* što znači napadati, klevetati, tužiti, optuživati. Upotrebljava se najprije u značenju čovjeka napasnika, zavodnika, protivnika (1 Sm 29, 4; 2 Sm 19, 23; 1 Kr 11, 14. 23. 25). Prvi put pojavljuje se Satan kao nadljudski protivnik čovjeka kod proroka Zaharije negdje oko 550—518. U viđenju prorok gleda velikog svećenika Jošuu, koji stajaše pred anđelom Jahvinim, i Satana, koji mu stajaše zdesna da ga tuži. Anđeo Jahvin reče Satanu: »Suzbio te Jahve, Satane! Suzbio te Jahve, koji izabra Jeruzalem! Nije li on glavnja iz ognja izvučena?« (Zah 3, 1s). Ovdje Satan nije vlastito ime već izriče službu koju ima unutar nebeskog dvora kao *tužitelj* i protivnik Jošuline velikosvećeničke investiture.

Sličnu ulogu ima i u knjizi Jošuinov, pisanoj u 5. stoljeću. On je ovdje ne samo tužitelj već i *protivnik* čovjeka (ne još Boga!) koji osporava njegovu iskrenost u pobožnosti i čovjeku nanosi već nesreću, iako s Božjim pripuštanjem. Ova služba slična službu najvišeg činovnika, nadglednika svega carstva, kao »oko kraljevo« na dvoru perzijskog kralja.

U njizi Ljetopisa (1 Ljet 21, 1) pisanoj oko 300. g. Satan je već *vlastito ime*. Ako usporedimo taj izvještaj s onim u 2 Sm 24 vidimo da ono što se tu pridaje Bogu, neopravdana srdžba, iracionalna, demonska pridaje se sada Satani. Demonsko, iracionalno, bezrazložno u Bogu nema više mjesta. Božje

⁷ Vidi: M. SIMON, *Les sectes juives au temps du Jésus*, Paris 1960, 25

djelovanje podloženo je etičko-razumskim kriterijima. Iracionalno i demon-sko odsada se uosobljuje u Satani. To je već rast objave. Satan ne pripada nebeskom dvoru. On je veličina za sebe. Ali nije to počelo koje se suprot-stavlja Bogu, niti neki suparnik Božji. To je isto Božje stvorenje, ali palo.

U knjizi Mudrosti (1. st. pr. K.) Satan-đavao već je povezan sa Zmijom u raju. »Đavolovom je zavišću došla smrt u svijet« (Mudr 2, 24). Zmija je znak kananskog božanstva plodnosti. Ali to je Satan za Izraela. Odatle pove-zanost Zmije i Sotone.

Odsada su u izvanbiblijskoj književnosti iz ovih vremena Sotona i njegovi anđeli svuda prisutni. Otkriva vjeru Židova u ovo vrijeme u predvečerje evanđeoskih vremena kao i u prva vremena kršćanska.

Apokaliptička ga književnost naziva imenima: *Beliar*, *Masteana*, *Sammael*. Njegova su pratnja pali anđeli. Sa svojim anđelima ima snažan utjecaj na svijet. Oni zavode ljude da žrtvuju demonima i bogovima (*Henoh etiopski* 1), s njima dolazi svako zlo na svijet (*Henoh etiopski* 7s. 69). Prema knjizi *Jubi-leja* svijet Sotone je monarhijski uređen. *Masterna* ili Sotona protivnik je Boga, uzročnik zla i nesreća u svijetu (Jub 10, 5—13; 19, 28). U »*Oporuci XII patrijarha*« Sotona *Beliar* ili *Belijal* veliki je protivnik Božji i sa svojim duhovima nanosi ljudima zlo (Dan 1, 4—6; Levi 19; Juda 19).

U spisu *Rat sinova svjetla i sinova tame* iz Kumrana Sotona je *Belijal*, nadzemaljski protivnik Božji, iako je stvorenje i Bogu podložno. On je uzrok zla i zavodnik. Njegovi duhovi su palj anđeli koji u tami hodaju. Oni su uzročnici bolesti i zavodnici na grijeh. Mesija će vezati Belijala i svojim dati moć protiv njegovih duhova.

U rabinskoj književnosti koja se pojavljuje nakon evanđeoskih vremena, ali vjeran je svjedok i ovih vremena, Sotona je stvorenje, anđeo stvoren prije vremena od Boga. Zavidan je bio Adamu i njegovoj moći i sposobnosti što nadjeva imena životinjama i zavede ga posluživši se Zmijom da bude ispod njih (Pirke R. El 13). Njegova je služba: napastuje, tuži, zavodi, otima dušu pokojnika kao anđeo smrti. Može se govoriti o nekoj povezanosti ove nauke s perzijskom naukom takozvanoj *zervanizam*. Ali iako su slike i na-slovi slični, sadržaj je novi i izričaje već susrećemo i prije u opisima *Svetog rata* i *Dana Jahvina*.

Isus vjeru Židova u svoje vrijeme ne osporava kao nešto krivo, lažno, neistinito. Već naprotiv svojim nastupom, svojim djelovanjem, svojom nau-kom potvrđuje. Sotonu, istina, ne stavlja kao nešto sržno svoga propovije-danja i djelovanja, ipak u najkritičnijim trenucima govori o njemu i daje javne izjave. O tome nas izvješćuju sva četiri evanđelista. Pa i u onom kri-tički najdonjem povijesnom sloju evanđelja.

Sinoptici nam prikazuju Isusovu kušnju u pustinji, posebno Marko kao borbu drugog Adama koji nije popustio napasti Sotone (Mk 1, 12s i par). Počinje svoje javno djelovanje izgonom Sotone. U Besjedi na gori i u molitvi Očenaš upozorava na njega, Zloga (Mt 5, 37; 6, 13)⁸. U prispodobi o kukolju kaže da su kukolj posijali sinovi Zloga. »Neprijatelj koji ga posija, jest đavao.« (Mt 13, 39). Prokleti na posljednjem sudu odlaze u oganj vječni, pripravljen đavlu i anđelima njegovim (Mt 25, 41). Kada su se vratili Sedam-desetdvojica učenika s apostolskog putovanja ispunjeni radošću reče im: »Promatrah Sotonu, kako poput munje s neba pade.« (Lk 10, 18s). Isus daje

⁸ Tertulijan, Kasijan, Augustin, Ambroz imaju u molitvi Očenaša impersonalno: izbavi nas od zla što je prevladavalo na zapadu.

moć Petru i apostolima nad Sotonom (Mt 16, 19). Sotona je uzročnik bolesti žene zgrbljene koju Isus ozdravi (Lk 13, 16). Sotona je po Luki i Ivanu krivac Isusove smrti. Sotona uđe u Judu i nagoni ga da izda Isusa (Lk 22, 3). Sotona će mnoge prorešetati u vrijeme Isusove patnje (Lk 22, 31). Na izlasku iz dvorane posljednje večere Isus kaže da dolazi »knez svijeta« (Iv 14, 30). Ali jača svoje: »Knez ovoga svijeta već je osuđen.« (Iv 16, 11).

Ako su neke od ovih riječi i izjava i dorečene u prvoj crkvi i od evanđeliste, imamo sigurno jednu koja se otima svakoj povijesnoj i tekstualnoj kritici i otkriva se kao povijesno i kritički sigurno Isusova riječ: to je rasprava o Beelzebulu. Farizeji vidjevši djela Isusova rekoše: »Ne može ovaj izgoniti đavle osim po Beelzebulu poglavici đavolskom.« Isus će im: »Svako kraljevstvo u sebi razdijeljeno opustjet će, i svaki grad ili kuća u sebi razdijeljena neće opstati. Ako Sotona Sotonu izgoni, u sebi je razdijeljen. Kako će dakle opstati kraljevstvo njegovo? I ako ja po Beelzebulu izgonim đavle, po kome ih sinovi vaši izgone? Zato će vam oni biti suci. Ali ako ja po Duhu Božjem (Lk »prstom Božjim«) izgonim đavle, zbilja je došlo k vama kraljevstvo nebesko« (Mt 12, 22—37; Lk 11, 14—23; Mk 3, 22—30).

Isus govori o kraljevstvu demonskom nad kojim je Sotona-Beelzebul. Židove ne osporavaju Isusu moć nad demonima. Samo ju pripisuju — čudno! — samom Beelzebulu! Pogani tjeraju demone i đavle zazivajući imena dobrih demona ili bogova. Nikada se nije čulo da bi netko zloduhom tjerao demone. Jednako kod Židova vrši se izgon đavla zazivanjem imena Jahve i čitanjem kojeg značajnijeg retka iz Biblije i molitvom. Kod Isusa je nešto neobično. On tjera u svoje Ime. To je objava Isusove Osobe ali koju farizeji ne prihvaćaju već griješe neoprostivim grijehom protiv Duha Svetoga. Isus ih poziva na razbor pozivajući se na njihove »sinove«, to jest njihove učenike koji jednako u Ime Isusovo tjeraju đavle (usp. Mk 9, 38; Dj 19,13)⁹ Oni će im biti suci. I farizejima Isusova vremena i farizejima svih vremena. Isus je mogao lako odbiti ovaj prigovor i staviti se na stranu saduceja koji ne vjeruju u duhove. Ali ovim govorom Isus potvrđuje vjeru u postojanje Sotone i njegovih đavola, Belijala i njegova kraljevstva. Markovo evanđelje iznosi Isusovo djelovanje kao rušenje sotonskog kraljevstva i dolazak Božjeg kraljevstva i Božjega gospodstva.

Pavao u svojim poslanicama često personificira zlo, grijeh. Ali dobro razlikuje grijeh kao osobni prestupak i Sotonu koji napastuje: »Knez vlasti zraka koji djeluje u sinovima neposlušnima« (Ef 2, 1s), »Bezakonik koji zavodi« (2 Sol 2, 11). Sotona je »bog ovoga svijeta« (2 Kor 4,4), djeluje u svijetu kao »otajstvo zla« (2 Sol 2, 7), zavodi na idolopoklonstvo (1 Kor 10, 19s; Rim 1, 21s), zavodi zaručnicu Kristovu, crkvu u Korintu (2 Kor 11, 3). Na kraju vremena njegovo će se djelovanje očitovati »sa svom silom, lažnim znamenjima i čudesima i sa svim nepravednim zavaravanjem onih koji propadaju poradi toga što ne prihvatiše ljubavi prema istini da bi se spasili« (2 Sol 2, 9s). Apostol osjeća svoju nemoć prema Sotoni zato moli za milost (Gal 5,17), poziva vjernike da se odlučno odupru Sotoni (Ef 6, 11—16), da se ne daju ovladati njime (Ef 4, 27) već da ga zgaze pod nogama (Rim 16, 20).

Jednako nam govori o Sotoni i njegovim anđelima poslanica Judina

⁹ Sigurnost ove rasprave potvrđuje i židovska tradicija sačuvana u babilonskom Talmudu. Tu se čita: »Predano je: Isus iz Nazareta bio je obješen uoči Pashe. Glasnik je obilazio prije toga četrdeset dana i izvikivao: Mora biti kamenovan jer se bavio vraćanjem i Izraela učinio otpadničkim.« (Sanhedrim 43). I sveti Justin u raspravi sa židovom Trifonom potvrđuje: »Oni (Židovi), iako su čudesa vidjeli, uzimali su ih za obamu i čarolije. Oni su se usudili Isusa nazivati i čarobnjakom.« (Dijalog sa Trifonom 69, 7)

(Jud 6. 9), Druga Petrova (2 Pt 2, 4. 10s), Ivanova. Posebno je Otkrivenje, zadnja knjiga Biblije, velika freska konačne pobjede Jaganjca nad Sotonom. Veliki vidjelac nam otkriva ovo tajanstveno biće kako se pod raznim imenima skriva u Bibliji ali je to uvijek ono zlokobno, osobno, vansvjetsko palo stvorenje a koje djeluje u ovom svijetu. To je »Zmaj veliki, Stara Zmija, imenom Đavao, Sotona, zavodnik svega svijeta« (Otkr 12, 9).

Izbrisati Sotonu iz Biblije, značilo bi istrinati mnoge stranice Kristove poruke, i to veoma značajne i sržne. Ostalo bi nam tada neshatljivo Kristovo poslanje, njegovo otkupljenje i čovjekova zloba bila bi neizmjerljivo jeziva i nepodnosiva.

Prva Crkva, apostolska Crkva nastavlja vođena Kristovim Duhom, uči istinu da postoji jedna neprijateljska i kobna sila, i to kao osoba, pali anđeo, koji vrši svoju rušilačku i ubojitu službu u ovom svijetu podložnom njemu iz kojeg nas trga Kristova milost i uvodi u Božje kraljevstvo. Ova je istina trajni zaklad Crkve. Kad oci govore o Božjem spasiteljskom planu, govore i o Sotoni. Crkveno učiteljstvo nije još svečano proglasilo ovu istinu koju vjeruje i ispovijeda Crkva. Kad se u srednjem vijeku pojavila zabluda dualizma Katara i Albigenza, Crkva svečano ispovijeda vjeru apostolsku u jedino počelo Svemira, u Stvoritelja svih stvari vidljivih i nevidljivih, duhovnih i tjelesnih. Sotona i drugi demoni stvoreni su od Boga dobri, ali su postali zli po sebi, vlastitom krivnjom. I čovjek je sagriješio zavodjenjem đavla (DS 800).

I dokumenti Drugog Vatikanskog sabora govore o Sotoninoj vlasti iz koje nas je oslobodio Isus Krist (AC 3; SC 6), o borbi protiv demona (AG 9; LG 5a). Borba je teška (GS 37b) i moramo se obući u oružje duhovno (LG 48d), boriti se protiv upravljača ovog svijeta (LG 35a).

Već Stari zakon daje stroge propise i predviđa kazne protiv onih koji se bave gatanjem, čaranjem, vraćanjem, čarobnjaštvom, bajanjem, zazivanjem zloduha i duša predaka itd. (Pnz 18, 10; Lv 19, 26—31). Jednako i Crkva kroz svu svoju povijest oštro napada slične pojave, osuđuje astrologiju (koncil u Toledu DB 205; koncil u Bragi DB 459; sveti Leon Veliki DB 483), hiromantiju, zazivanje mrtvih, magiju i vračarstvo (koncil Tridentski DS 1859) kao i pojave spiritizma (DS 283—285). Ali vjera da postoji Sotona i njegovi zlodusi u Crkvi nikad nije bila postavljena u sumnju.

Zato Pavao VI kaže: »Izlazi iz okvira biblijske i crkvene nauke tko ne prizna postojanje Sotone, ili tko njega čini počelom za sebe postojeće a ne da kao i svako drugo stvorenje ima počelo od Boga, ili ga tumači kao pseudostvarnost, povijesno i maštovito oličenje nama nepoznatih uzroka naših zala¹⁰«.

Sotona nije uosobljenje naših strahova i tjeskoba, zla svijeta i grijeha svijeta. On je osoba, mračna, pala, tajanstvena, zlokobna za nas. Ipak Isus Krist u svojim porukama ne postavlja Sotonu u žarište svoje evanđeoske poruke. Upozoruje na njega. Ali ne poziva na sveti rat protiv njega. Već da se više angažiramo za dobro, za Božje kraljevstvo. Da se ispunimo ljubavlju i dobrotom prema svima kao i sam naš Otac nebeski, te se tako očituje da smo »sinovi Božji« (Mt 5, 45). To je smisao one tajanstvene riječi: »Ne opirite se Zlome!« (Mt 5, 39). Ali »Ne daj se pobijediti Zlom, nego dobrim svladavaj zlo!« (Rim 12, 21). »Oprite mu se stameni u vjeri!« (1 Pt 5, 9).

¹⁰ Vidi govor Pavla VI dne 15 studenog 1972 u generalnoj audijenciji L'Osservatore Romano, 16. nov. 1972.